

B.P. Hasdeu si legăturile sale cu slaviștii din Oltenia

Cosmin VILĂU

În a doua jumătate a secolului XIX apare figura lui B.P. Hasdeu (1836-1907), puternică personalitate a țelului mult dorit al românilor de a întreprinde acțiuni concrete în științele românești. Realizările sale sunt multiple, începând de la publicarea și studierea unora dintre cărțile populare românești până la cercetarea unor probleme științifice foarte complicate. Am putea spune că nu există domeniu al științelor umaniste în care să nu fi activat Hasdeu. De aceea, marele istoric al literaturii române, G. Călinescu, în monumentală lucrare dedicată istoriei literaturii române a așezat aceste frumoase cuvinte de apreciere: „Hasdeu a fost un geniu universal și a izbutit aproape peste tot”¹.

Pentru slavistica românească, Hasdeu a fost inițiatorul în sensul propriu-zis al cuvântului și în conformitate cu cerințele științifice moderne. Astfel, este cel dintâi editor de texte slavo-române de la noi², cel dintâi care a tratat probleme ale slavisticii la noi, îndeosebi raporturile slavo-române pe teren lingvistic, literar, istoric etc.; cel dintâi care a înțeles studierea istoriei pe baza textelor slavo-române și românești. Până la el, unii cercetători străini trataseră probleme ale slavisticii românești (Fr. Miklosich, P. Šafarik), dar lucrările acestora nu au atins toate punctele esențiale, acest fapt înțelegându-l Hasdeu, care va începe să lucreze în acest domeniu. Era un naționalist convins și evenimentele politice din istoria românilor (Unirea din 1859, Independența din 1877) au dat un mare impuls muncii sale. Din păcate însă, va cădea victimă propriilor sale pasiuni. Publicarea unor documente false ca *Diploma Bârlădeană* din 1134 sau *Uricul lui Jurg Kuriatovici* din 1374 și descoperirea acestor falsuri au lovit în personalitatea lui Hasdeu. Moartea fiicei sale Iulia, în

1888, l-a marcat psihic, încetinind activitatea științifică a marelui nostru filolog. Pe de altă parte, adversarii au contestat caracterul universal al activității sale, întrucât unele ramuri științifice nu au fost tratate în mod profund.

Cu plusurile și cu minusurile sale, Hasdeu rămâne un titan al slavisticii românești, fiind citat de marii cercetători ai culturii românești în cei aproximativ 150 de ani de când și-a început activitatea și s-a scris mult despre viața și munca sa științifică iar o parte din lucrările sale au fost reeditate³.

Este cunoscut însă, că nimeni nu reușește de unul singur și trebuie să aibă și colaboratori. Acest fapt se întâlnește și la Hasdeu.

Dintre slaviștii din Oltenia care au avut legături cu el se remarcă: Alexandru Ștefulescu⁴ și Witold Rola Piekarski⁵. Puțin s-a scris însă despre legăturile lui Hasdeu cu aceștia. Amintim culegerea în 3 volume *B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini*, București, 1982, 1983, 1984, care constă în publicarea scrisorilor din arhiva lui Hasdeu cu note și indice critice, dar fără a fi un studiu special. A fost tratată profund o scrisoare a lui Piekarski, din 1902, de către Mihai Mitu, în monografia sa despre Rola Piekarski⁶.

În lucrarea de față vom face o cercetare asupra temelor oltene în opera lui Hasdeu și legăturile sale cu cei doi slaviști olteni și ce efect au avut aceste corespondențe în istoria slavisticii românești.

Probleme de istorie și toponimie olteană în opera lui Hasdeu

Trei sunt marile probleme cercetate de Hasdeu în domeniul slavisticii oltene: *originile orașului Craiova, începuturile mănăstirilor Cozia și Tismana și viața sfântului Nicodim de la Tismana*.

Originile Craiovei a fost o temă amplu dezbătută de Hasdeu⁷, mai ales că, pe atunci, erau teorii științifice neconforme cu realitatea. Astfel, la Dionisie Fotino⁸ și anonimul publicat de frații Tunli⁹ exista teza după care originile Craiovei trebuie căutate la frații Petru și Asan, din dinastia Asăneștilor, care ar fi fondat biserica Sfântul Dumitru din

Craiova, iar numele orașului ar fi din slavonul *Craliova*, exprimând de fapt numele unui crai identificat de Fotino și de anonimul publicat de frații Tunli ca fiind Ioniță Asan, crai al româno-bulgarilor. Această teorie a fost însușită și de alți cercetători ca Cezar Bolliac¹⁰, T. Margot¹¹, Ubicini¹². Hasdeu analizează minuțios toate aceste teorii. Astfel, cercetând istoricul bisericii Sfântul Dumitru din Craiova și observând că a fost făcută din temelie pe vremea lui Matei Basarab (slavonul iznovu însemnând *pentru a doua oară*)¹³ Hasdeu afirmă că nu putea să existe această biserică decât cu cel mult două secole mai înainte, în timpul vieții lui Barbu Craiovescu, (între 1450-1510, mare ban al Craiovei) și astfel s-ar explica denumirea bisericii de „biserică bănească¹⁴”. Hasdeu cercetează și etimologia numelui topic *Craiova*. Astfel că, dacă în toate hrisoavele noastre apare forma *Cralieva*, atunci „forma română *Craiova* este o simplă înmuiere din slavul *Kralieva*, sau mai bine, dintr-un tip vulgar *Kraliova*... un adjectiv posesiv femeiesc din *Krali* - «rege»¹⁵”. Așadar, denumirea orașului ar fi de „oraș regal” sau „cetate regală”. Hasdeu dă și câteva exemple de astfel de toponime în străinătate. Astfel de la gr *ääärselß* = rege, *Basilica* în Elveția, *Basel* în Germania, *Bâle* în Franța (din lat. rex = rege n.n.), *Regiona* în Spania, *Reginum* în Germania, actualul Regensburg¹⁶.

Fotino și Tunli, aduc drept argument în favoarea tezei lor și o tradiție locală despre „craiu Ion”, pe care l-au identificat cu Ioniță Asan. Este meritul lui Hasdeu de a arăta că o legendă nu poate fi probă istorică, neavând date exacte¹⁷. Pe de altă parte, el descoperă în părțile Temeșanei o legendă despre un crai care ar fi mers cu multe familii din regiunea Almașului la Craiova și ar fi înființat astfel orașul. Astfel că în nici un caz teoria lor nu poate sta în picioare.

Pe baza mărturiilor cronicarului catolic Alberic, care relatează despre existența lui Ioniță Asan la Târnovo din 1205, așadar nu la Craiova, Hasdeu arată că Ioniță Asan și „craiu Ion” din tradiție sunt de fapt două persoane diferite.

Pe baza toponimelor Comanii (Dolj), Comana (Vlașca), Comanca (Romanați, Vâlcea), Comănești (Mehedinți), Comanița (Olt),

satul Vadul Cumanilor – atestat în documentul lui Dan Basarab, din 1385, Hasdeu susține prezența cumanilor în Oltenia, în prima jumătate a sec. XIII și că un puternic conducător al lor, ar fi fondat, pe la 1220-1230, orașul Craiova. Analizând toponimul slav, Nedeia, menționat în creațiile populare ca fiind o așezare de lângă baltă, Hasdeu susține că nu este exclusă existența unor legături între Nedeia și orașul Craiova, care este așezat lângă Jiu. Pe baza a două cronică sârbe *Radoslavie serbskik țaren* (Genealogia țarilor sârbi) și *Letopis Tronoski* (Cronica de la mănăstirea Tronoskă). Hasdeu susține că orașul Craiova ar fi ajuns dispută între țarul sârb Ștefan Dușan și Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab I, domnul Țării Românești. Țarul sârb ar fi cucerit atunci Craiova în urma unei invazii în Oltenia, de unde ar fi fost în urmă izgonit de Nicolae Alexandru și apoi, s-ar fi reconciliat. Având argumentul că este oraș de lângă o baltă, Hasdeu susține că la Craiova ar fi avut loc lupta de la Rovine în 1395 între Mircea cel Bătrân și turci.

Știința, însă, nu îi dă dreptate în favoarea teoriei că orașul ar fi fost de la numele unui crai al cumanilor. Astfel, regretatul profesor Gheorghe Bolocan, având în față mai ales cercetările științifice în domeniul slavistici din ultima vreme și lipsa datelor exacte, a putut să afirme : „Încercările de a explica toponimicul Craiova de la numele unor regi (Iovan al bulgarilor, Ioan al cumanilor etc. – Fotino, Tunslî, Hasdeu) sau de la un crai român al păstorilor nu pot fi luate în considerație”¹⁸.

Începuturile mănăstirilor Cozia și Tismana au fost stabilite de Hasdeu pe baza documentelor slavo-române. Astfel, pe baza documentului lui Mircea cel Bătrân, din 1387, stabilește că mănăstirea Vodița este anterioară mănăstirii Tismana¹⁹. În favoarea acestei teorii aduce argument și hrisovul lui Dan Basarab din 3 octombrie 1385, a cărui traducere în românește o publică integral²⁰. Nu are textul original în față, dar nu se îndoiește de autenticitatea lui, întrucât, confruntându-l cu cel al lui Mircea cel Bătrân, din 1387, pe baza datelor cronologice, constată veridicitatea lui. Tot prin confruntare, Hasdeu face corectura traducerii textului lui Dan. Astfel, în loc de „Comani” și „Vadul cu Toporna”

el traduce „Vadul Comanilor cu Toporna”²¹.

Pentru mănăstirea Cozia, Hasdeu publică (aproape integral) traducerea documentului slavo-român, din 20 mai 1388, al lui Mircea cel Bătrân. Deși, în actul propriu-zis, nu se menționează numele de Cozia, totuși Hașdeu, identifică mănăstirea de la Călimănești, despre care se menționează în act cu mănăstirea Cozia²².

Viața sfântului Nicodim de la Tismana a fost cercetată de Hasdeu, analizând atât datele istorice, cât și legendele populare existente: ardeleană, munteană și sârbo-bulgară.

Legenda ardeleană este o cronică rimată din secolul XVII, scrisă de un călugăr de la Mănăstirea Prislop²³, pe care Hasdeu o consideră „de o remarcabilă exactitate”²⁴, singurul reproș pe care îl face, este acela că autorul confunda Vodița cu Topolnița. Potrivit acestei legende, Nicodim ar fi ctitorit întâi mănăstirea Prislop, apoi ar fi trecut în Țara Românească, unde ar fi ctitorit mănăstirile Motru, Vodița, Tismana și ar fi sfințit mănăstirea Cozia. Datele acestei legende au fost luate și de Cezar Bolliac și Melchisedec Ștefănescu. Dar ambii au arătat greșit

data sosirii lui Nicodim la Tismana: primul la începutul secolului XIII²⁵, iar al doilea în 1313²⁶. Hasdeu îi combate pe cei doi, demonstrând, pe baza documentului lui Vladislav Vlaicu către Mănăstirea Vodița (nedatat) și documentului lui Mircea cel Bătrân, din 1406, către Mănăstirea Tismana, că Nicodim a venit în Țara Românească în a doua jumătate a sec. XIV și a murit la puțin timp după 1406. Hasdeu admite pe Nicodim drept ctitor al mănăstirii Prislop, întrucât numele *Prislop* este o formă a toponimului *Prislop* din Macedonia. Cât despre participarea lui Nicodim la sfințirea mănăstirii Cozia, Hasdeu o consideră ca un fapt firesc, datorită marii personalități a lui Nicodim.

Legenda munteană a lui Nicodim a fost culeasă de Paul de Alep cu prilejul călătoriei sale în Țările Române prin 1657²⁷. Ne sunt oferite date noi față de legenda ardeleană. Astfel, Nicodim a mers la Buda, pentru a predica regelui ungar, credința creștină și nu a fost crezut decât după ce a trecut prin foc cu veșminte cu tot. Legenda mai afirma că regele ungar văzând minunea, i-a dăruit lui Nicodim o frumoasă cădelniță

de argint, care astăzi nu mai există. Tot din această legendă mai aflăm că mănăstirii Tismana i s-a dăruit un târg cu sate de către cneazul Lazăr al Serbiei. Hasdeu se dovedește a fi un bun analist al faptelor. Astfel, dacă el consideră că trecerea prin foc ar fi o simplă fabulație, totuși el consideră că este reală donația lui Lazăr, fapt confirmat de un document din 1391, al lui Ștefan, fiul lui Lazăr²⁸.

Legenda sârbo-bulgară este o baladă din etnografia bulgară, adusă în știința românească de (Grigore – n.n.) Tocilescu²⁹. Potrivit acestei balade, sfântul Nicodim ar fi fost răpit de o cadână turcă, fiica unui puternic emir, pe când era vlădică și adus cu diaconii săi într-o geamie, pentru a-l converti la mahomedanism. Sfântul s-a rugat atunci la Dumnezeu și au murit toți păgânii, iar el, cu ai săi, au mers în Țara Românească, unde au ridicat mănăstiri. Hasdeu afirma apoi că la sârbi, în partea Crainei, aproape de orașul Cladova, se află o mănăstire atribuită, unui sfânt Nicodim” și care are o inscripție cu Radu Vodă³⁰.

În afară de aceste trei legende, Hasdeu remarcă, citându-l pe Paul de Alep și Tetraevanghelul scris de Nicodim, dar îl datează după Paul de Alep că ar fi scris în anul 1404 și nu și în 1405, cum este în realitate³¹.

Legăturile lui Hasdeu cu slaviștii din Oltenia

Din arhiva personală a lui Hasdeu cunoaștem corespondența purtată de Hasdeu cu doi reprezentanți ai slavisticii românești: Al. Ștefulescu și Witold Rola Piekarski. Din nefericire, nu s-au păstrat decât scrisorile, adresate de cei doi slaviști gorjeni, și nu cele trimise de Hasdeu către ei. Presupunem însă că au existat și scrisorile lui Hasdeu către ei, aceasta deducându-se din conținutul scrisorilor.

Rola Piekarski a trimis lui Hasdeu trei scrisori, începând cu anul 1892.

Prima scrisoare a fost adresată de la Târgu-Jiu la 3 mai 1892³² și este în limba polonă, bine cunoscută de Hasdeu, fapt ce arată că Piekarski, la acea dată, nu știa bine românește. Din conținutul scrisorii

se observă că „este o problemă personală, dar totuși importantă pentru mine personal sau mai degrabă pentru reușita acțiunilor pe care le întreprindem aici...”³³. Piekarski recomandă lui Hasdeu pe „d-ra Nicolaescu, fiica protopopului de aici”³⁴ (Ștefan Nicolaescu – n.n.³⁵), pentru concursul la catedra de limba franceză de la Craiova sau Roman, aducând și argumente pentru acest fapt:

1. D-ra Nicolaescu are o bună pregătire, fiind absolventă a cursurilor organizate în Elveția;
2. Ocupând postul de la Craiova „ar putea ajuta tatălui în creșterea surorilor mai mici”³⁶;
3. Protopopul Nicolaescu este un bun sprijinitor al acțiunilor întreprinse de Piekarski și Ștefulescu și, ajutând-o pe fiica lui, îi ajută în mod indirect și pe aceștia.

Nu știm ce urmări a avut această scrisoare a lui Piekarski către Hasdeu, dar, din conținutul ei, vedem deosebitul interes al lui Piekarski pentru întărirea materială a colaboratorilor săi.

A doua scrisoare a lui Piekarski este din 28 august 1897³⁷ și este tot în limba polonă. Prin această scrisoare, Piekarski îl roagă pe Hasdeu să-l sprijine pe Ștefulescu, care, în septembrie 1897, urmează să plece la Praga pentru studii. Piekarski îi reamintește lui Hasdeu că i-a promis lui Ștefulescu un plan de studii și câteva recomandări³⁸. Este dator să facă această cerere în scris, deoarece Ștefulescu, din cauza situației sale materiale foarte slabe, nu poate să vină la București pentru a discuta personal cu Hasdeu. Este rugat stăruitor prin această scrisoare pentru a-l ajuta, caracterizând ajutorul lui Hasdeu drept „un mare îndemn și un fel de binecuvântare a d.v., în peregrinarea pe noul drum”³⁹.

A treia scrisoare a lui Piekarski către Hasdeu datează din 8.XII.1902 și este trimisă din Novaci - Gorj⁴⁰, unde Piekarski se stabilise de ceva vreme, ca „maestru de jucării și învățător al școlii de meserii Novaci”⁴¹. Prin această scrisoare Piekarski recomandă, lui Hasdeu, pe tânărul Dimitrie Brezulescu⁴² din Novaci, acesta fiind acela care l-a ajutat să strângă material pentru Hasdeu în vol. *Negru-Vodă IV*, ce cuprinde date legendare referitoare la istoria românilor. Menționează că, în

momentul de față, Brezulescu are mai multe date decât cele anterioare publicate în *Etimologicum Magnum Romaniae IV – Negru-Vodă* (temă de care ne vom ocupa în rândurile următoare).

Scrisoarea este redactată în românește, fapt ce arată că Piekarski ajunsese după mai bine de un deceniu de ședere în România să stăpânească bine limba română. La începutul scrisorii a așezat un motto, constând în versuri din poemul *Konrad Wallenrod* de Adam Mickiewicz (în original):

O, obștească veste! tu arcă a alianței
 Între anii trecuți și cei mai tineri...
 ...Arcă tu nefrântă de nici o lovitură...
 Flacăra mistuie istoria pictată
 Tâlharii pustiesc săbiilor comorile,
 Cântecul scapă întreg, înconjoară mulțimea
 Iar dacă sufletele ticăloase nu știu
 Să-l hrănească cu jale și să-l adape cu speranță,
 Fuge atunci în munți, se alipește ruinelor
 Și din mormânt povestește vremile trecute...⁴³.

Aceste versuri sunt în concordanță cu legenda, despre Mihai Vodă Liteanu, care a „fugit de tătari, a alergat aici ca să se ascundă în «schitul maicelor»” novăcene – locul schitului există – iar, în urmă, pe «poiana lui Mihai Vodă» a fost ucis de turci ce au venit de dincolo, din Hațeg⁴⁴. Deosebit de interesant este și conceptul grafic al scrisorii care are un frontispiciu făcut de mâna lui Piekarski, ce îl înfățișează pe Piekarski însuși meșterind jucării, având în spate Varmeghia și Schitul Maicilor și pe urmă Mihai Vodă ce străpunge cu sabia un hrisov, cuprinzând textul poeziei lui Mickiewicz.

Acestea sunt singurele scrisori păstrate ale lui Rola Piekarski către Hasdeu, dar, așa cum aprecia Mihai Mitu, „au fost desigur mai multe”⁴⁵. O dovadă, în acest sens, sunt și informațiile transmise de Rola Piekarski lui Hasdeu în *Etimologicum Magnum Romaniae IV – Negru Vodă*, iar aceste date trebuie să fie dintr-o scrisoare „anterioară datei de 1 ianuarie 1898, când a fost scrisă *Precuvântarea* (cf. ediția Gr. Brâncuși,

București, vol. III, 1976, p. 643)⁴⁶. Prin aceasta, Rola Pietrarski îl informează pe Hasdeu despre existența unor „aurarii” din Novaciul Gorjului care, după Hasdeu, nu pot fi decât „posteritatea unei colonii venețiene”⁴⁷. Acești „aurari”, după Hasdeu, nu pot fi confundați cu țiganii, întrucât nu vorbesc țigănește și sunt blonzi, cu ochi albaștri, deci nu negri. Ei păstrează tradiția că au fost aduși din vechime la noi și sunt de alt neam, „frați cu românii”. Rola Piekarski îi înfățișează lui Hasdeu vreo 10 cuvinte din limbajul acestor venețieni, dintre care Hasdeu recunoaște că numai două ar fi de limbaj exclusiv venețian. Primul dintre ele este un termen folosit la construcția casei, anume „streșină”, care în limba aurarilor are denumirea de „*sugrunde*”, iar la venețieni se cheamă „*sotogronal*”. Al doilea termen este „*colie*”, care înseamnă „ceva fraged”, termen uzual în limba venețienilor.

Rola Piekarski însă nu îi transmite lui Hasdeu că acești „aurari” ar fi drept venețieni de origine. Ba, din contră, îi transmite că acești „aurari” ar fi continuarea „unor dalmațieni aduși în Oltenia pentru lucrarea minelor de aur”⁴⁸. Însă, după Hasdeu, dalmațienii sau venețienii ar fi „aproape tot una, Dalmația din Evul Mediu fiind tot ce se putea mai venețian”⁴⁹.

Patruzeci de ani mai târziu, în 1940, slavistul Ilie Bărbulescu avea să redacteze un studiu în care reia și problema „aurarilor” străini de la Novaci (*Influențe ale cirilicei catolice asupra cirilicei ortodoxe de la români*, Extras din „Arhiva”, Iași, nr. 3-4/1941, p. 30-31).

După afirmațiile sale nu ar fi vorba de venețieni, ci de raguzani, mai ales că Rola Piekarski îi transmisese lui Hasdeu că sunt dalmațieni. Trebuie privită însă cu rezerve afirmația lui Ilie Bărbulescu, pentru că nu avem nici un izvor istoric, care să ateste prezența raguzanilor în Gorj. Pe de altă parte este cunoscut tonul său polemic față de Nicolae Iorga și Ioan Bogdan, atât în istorie, cât și în filologie și el este omul care a avut dorința de a „îndrepta”, cu orice preț, afirmațiile înaintașilor și contemporanilor, aducând argumente, de multe ori total nefondate.

O altă problemă, cercetată de Hasdeu, după informațiile lui Rola Piekarski, este aceea a lui „Mihai Vodă Liteanul” sau „Litean Vodă”, întrucât

se folosesc ambele denumiri. Litean Vodă este identificat de Hasdeu ca fiind una și aceeași persoană cu Litovoi Voievod. Cercetarea acestei probleme se făcuse de Piekarski și Ștefulescu la cererea lui Hasdeu, care aflând că ei doi doresc să facă un cerc literar pe pământul gorjean le-a transmis următoarele: „Nu mă îndoiesc că la gorjeni nu poate să nu fie vreo tradițiune despre Litean-Vodă”. După cercetările întreprinse de Piekarski în zona Novacilor (nu avem date certe că ar fi lucrat și Ștefulescu), acesta îi trimite lui Hasdeu următoarea știre: „poporul cunoaște bine pe Țetin-Vodă, un mare viteaz vestit pe Gilort în sus, la Vermeghie și care se bătuse cu ungurii dincolo peste munți. La Vermeghie se numește până astăzi o câmpie unde se mai cunosc urmele arăturilor. Vermeghie – cuvânt întrebuițat chiar acum în Ardeal. Ungurește – Vermegy înseamnă ocolul orașului. Stordt – treis”⁵⁰.

Demne de luat în seamă sunt și aprecierile laudative ale lui Hasdeu, la adresa lui Piekarski (care nu era filolog!), mai ales, că Hasdeu nu lăuda pe oricine: „... d. W. Rola Piekarski care cu multă râvnă nu încetează de a studia Gorjul...”⁵¹; iar în ceea ce privește cercetarea cuvintelor specifice „aurarurilor” de la Novaci, Hasdeu adaugă: „sunt dator a recunoaște aici lui Rola Piekarski o perspicacitate cu atât mai remarcabilă cu cât nu e filolog”⁵².

Alexandru Ștefulescu a trimis lui Hasdeu două scrisori. Prima scrisoare este de la 5 oct. 1892, de la Târgu-Jiu⁵³, și conține răspunsurile lui Ștefulescu asupra a două probleme ce-l preocupau pe Hasdeu. Prima este problema asupra râmfului (după *Dicționarul Limbii Române*, IX, București, 1975, p-312, *râmf* - variantă remf – este plantă numită și curcubetică - *aristolochia clematilis* - și termenul este de origine săsească › sās.râmp, remf) pentru care Ștefulescu, după cum afirma în conținutul scrisorii, a făcut cercetări în județ și până la urmă a aflat ce este râmf. Un cioban, pe nume Flitan, din Baia de Fier, are mai multe exemplare de râmf și Ștefulescu îi promite lui Hasdeu că, pe 20 octombrie, îi va trimite un exemplar.

A doua chestiune este un document slavo-român de la Matei Basarab, pe care Hasdeu îl bănuia ca fiind fals. Ștefulescu se angajează

a-i trimite lui Hasdeu o copie a câtorva rânduri din exemplarul documentului, copiat întocmai de Rola Piekarski. Pe baza analizelor făcute de Ștefulescu se constată că este vorba de voievodul Mircea Ciobanu, iar anul este 1546. În continuare, Ștefulescu își exprimă părerea de rău că Guță Manu (Grigore N. Manu – n.n.) nu a putut să-i vorbească lui Tache Ionescu despre el, cu ocazia schimbării guvernului, iar actualul ministru poate să-și facă o părere slabă despre el. De asemenea, își exprimă dorința de a obține un titlu academic la o universitate, fie în țară sau în străinătate. Scrisoarea se încheie cu mulțumirea pentru atenția pe care i-a dat-o la castelul „Iulia Hasdeu” din Câmpina.

A doua scrisoare este tot de la Târgu-Jiu și e datată: 29 august 1897⁵⁴. Ștefulescu îi transmite lui Hasdeu rezultatele săpăturilor arheologice de la Bumbesti⁵⁵. Rezultatele nu sunt satisfăcătoare și cel mai grav fapt este că au apărut neînțelegeri între cei ce lucrau aici și Polonik, inginerul lui Tocilescu⁵⁶. Polonik este acuzat că ar fi trădat secretul săpăturilor lui Piekarski, lucru neadevărat, întrucât Piekarski a venit la Bumbesti doar o dată, însoțit de Teohari Antonescu⁵⁷.

Ștefulescu îi transmite lui Hasdeu că pe 10-11 septembrie va pleca la Praga pentru studii și că a primit subvențiile necesare din partea lui Haret⁵⁸ și Sturdza⁵⁹. Îl roagă pe Hasdeu să-i dea recomandarea făgăduită și să-i facă un program de studii, pe care se străduiește să-l urmeze întocmai. Își exprimă, în același timp, regretul că nu poate veni la el, așa cum nu a putut veni la sfințirea castelului „Iulia Hașdeu” din Câmpina.

Legăturile lui Ștefulescu cu Hasdeu nu se limitează doar la atât. Ca dovadă este o scrisoare a lui Grigore N. Manu⁶⁰ către Hasdeu, fără dată însă, dar stabilită de editorii lucrării *B.P. Hasdeu și contemporanii...*, vol. I, că ar fi din 1898⁶¹. Prin această scrisoare, Hasdeu este rugat să-i dea lui Ștefulescu actele necesare acestuia pentru opera asupra orașului Târgu-Jiu (*Încercare asupra istoriei Tg Jiu-ului*, București, 1899-n.n.). În scrisoare se menționează că Ștefulescu a venit de trei ori în București pentru a căpăta acele acte, fapt costisitor pentru el, „băiat sărac, abia putând să-și țină familia și cuprins și dânsul de sacra

farmes..."⁶². Grigore N. Manu se oferă să-l pună pe Sotschek⁶³ să fotografieze actele și apoi să le trimită lui Hasdeu.

Ar fi însă nedrept dacă nu am menționa și „polemica” ivită între Rola Piekarski și B.P. Hasdeu referitoare la termenul *lotru*. Astfel, în articolul *Valea Lotrului*, apărut în „Calendarul Minerva”, București, III, 1901, p. 58-63, Piekarski arată originea termenului *lotru* din lat. *latro*, – onis – hoț, tâlhar, altfel spus „Lotrul se numea așa mulțumită apelor sale zburdalnice, răpitoare, hoțești, încă din timpurile daco-romane”⁶⁴. În *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, 1998, p. 582, „*lotru*” pol. *lotr*. Este interesant că Piekarski, polonez de origine, care știa că și în poloneză există *lotr*, înclină spre etimologia latină.

* *
*

Oltenia, unul dintre interesantele ținuturi ale României, a stat în atenția marelui slavist B.P. Hasdeu; el a discutat problema originii Craiovei, infirmând teoriile greșite, care circulau până atunci și aducând noi contribuții la cercetarea științifică. Cercetând documentele slavo-române, pe care le-a avut (în original sau în copie), a adus însemnate contribuții la stabilirea începuturilor mănăstirilor Cozia și Tismana. Având cunoștințe din mai toate domeniile, pe baza izvoarelor etnografice, în paralel cu documentele slave, a analizat și a lămurit aspecte privind viața sfântului Nicodim de la Tismana, puternică personalitate a Bisericii Românești, ce provenea din lumea sud-dunăreană și care ne-a lăsat cea mai veche carte manuscris din Țara Românească. Pentru buna reușită a cercetărilor sale a avut colaboratori remarcabili: Witold Rola Piekarski și Alexandru Ștefulescu. Scrisorile celor doi, adresate lui Hasdeu, arată că anumite date din cercetarea istorică a lui Hasdeu provin de la ei. Tot din scrisori constatăm că Hasdeu l-a sprijinit, pentru perfecționare în domeniul slavisticii, pe Alexandru Ștefulescu și l-a ajutat în cercetarea științifică.

B. P. Hasdeu et ses relations avec les slavistes de l'Olténie traite un intéressant mouvement de l'histoire de la slavistique roumaine. Cet étude reunit deux parties: la slavistique de l'Olténie de B. P. Hasdeu et ses relations avec les slavistes de l'Olténie.

Dans la première partie, on analyse d'une manière critique, les recherches de Hasdeu sur l'origine de la ville de Craiova, des monastères Vodița et Tismana et la vie du saint Nicodim de Tismana.

La deuxième partie analyse d'une manière critique les lettres pour Hașdeu de la part de Wiltold Rola Piekarski et Alexandru Ștefulescu, les témoignages de la collaboration entre eux et le soutien de Hasdeu pour Alexandru Ștefulescu en ce qui concerne le perfectionnement de ses recherches scientifiques.

Dans l' anexe on présente la lettre de Wiltold Rola Piekarski adressé à Hasdeu, le 8 decembre 1902, de Novaci, Gorj.

Note:

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1911. p. 524, *apud* G. Mihăilă. *Opera lingvistică și filologică a lui B.P. Hasdeu în B.P. Hasdeu, Cuvente den bătrâni*, vol. I, Ed. G. Mihăilă, București, 1984, p. 14.

² Hasdeu nu folosește termenul de text „slavo-român” și acest termen va fi lansat de Ioan Bogdan în lucrarea sa *Câteva manuscrise slavo-române din biblioteca curții imperiale din Viena*, în „Analele Academiei Române”, București. Memoriile secției istorice. București. 1889. p. 1.

³ Pentru o mai bună informare, a se vedea G. Mihăilă, *op. cit.* p. 7-58 și îndeosebi bibliografia, p. 9-10.

⁴ Alexandru Ștefulescu (1856-1910), institutor gorjean cu preocupări de slavistică. A editat mai multe texte slavo-române în revista „Jiul” și este autorul lucrării *Documente slavo-române relative la Gorj*, Tg-Jiu, 1906 și a monografiilor mănăstirilor Tismana, Strâmba și a schitului Crasna. A publicat mai multe texte slavo-române în lucrarea *Gorjul istoric și pitoresc*, Tg-Jiu, 1904.

⁵ Witold Rola Piekarski (1857-1909), polonez, exilat în România. Poliglot deosebit și excelent desenator, cu implicare în slavistică, bun prieten și colaborator al lui Ștefulescu.

⁶ Mihai Mitu, *Un mare prieten al poporului și culturii românești: Witold Rola Piekarski* în vol. *Cercetări lingvistice și literare româno-slave*. București. 1996. p. 274-290

⁷ B.P. Hasdeu. *Originile Craiovei*, București, 1878 și în vol. *Olteneștile*. Ed. Ovidiu Pecican, Cluj Napoca, 2002, p. 55-133.

⁸ D. Fotino. *Istoria vechii Dacii* (gr.) Viena 1818, p. 282-283, *apud*. Hasdeu. *Originile Craiovei* în vol. *Olteneștile*, p. 55.

⁹ Tunli. *Istoria Țării Românești*, trad. G. Sion, București, 1963, p. 10-11, *apud* Hasdeu, *op. cit.* p. 56.

¹⁰ Cezar Bolliac, *Topographie de la Roumanie*, Paris, 1856. p. 23. *apud* Hasdeu, *op. cit.* p. 56.

¹¹ T. Margot. *O victorie în cele șaptesprezece districte ale României*, București, 1859, p. 51, *apud* Hasdeu, *op. cit.* p. 57.

¹² Ubcini. *Provinces d'origine roumaine* în *L'Univers pittoresque*, p. 29. *apud*. Hasdeu. *op. cit.* p. 57.

¹³ B.P. Hasdeu, *op. cit.* p. 59

¹⁴ *Ibidem*. p. 60.

¹⁵ *Ibidem*. p. 61-62.

¹⁶ *Ibidem*. p. 62

¹⁷ *Ibidem*. p. 67

¹⁸ xxx *Dicționarul Toponimic al României, Oltenia*, Vol. II. literele C și D. Coordonator Gh. Bolocan. Craiova. 1995. p. 317.

¹⁹ B.P. Hasdeu. *Istoria Critică a Românilor*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuși, București, 1999, p. 230.

²⁰ *Ibidem*. p. 230-231

²¹ *Ibidem* p. 231.

²² *Ibidem* p. 234-235

²³ *Ibidem* p. 245-246

²⁴ *Ibidem* p. 246

²⁵ Cezar Bolliac, *Monastirile închinete*, București, 1862. p. 10, *apud* Hasdeu *Istoria Critică...*, p. 245

- ²⁶ Melchisedec Ștefănescu, *Oratoriu. Sinaxar*, p. 47, 71; *apud* Hasdeu: *Istoria critică...*, p. 245
- ²⁷ B.P. Hasdeu, *Istoria critică...*, p. 249
- ²⁸ *Ibidem* p. 250-251
- ²⁹ *Ibidem* p. 253
- ³⁰ *Ibidem* p. 254
- ³¹ *Ibidem*. p. 253 Pentru mai multe informații vezi Ion Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească: Tetraevanghelul popii Nicodim (1404-1405)* în „Romanoslavica” XIII. București, 1966 p. 203-221
- ³² xxx cf. B.P. Hasdeu și contemporanii. vol. III. p. 253-256.
- ³³ *Ibidem* p. 254
- ³⁴ *Ibidem* p. 254
- ³⁵ Ștefan Nicolaescu, protopop de Gorj, sprijinitor al multor acțiuni culturale și bisericești desfășurate în Gorj.
- ³⁶ *Ibidem* p. 254
- ³⁷ *Ibidem* p. 257
- ³⁸ *Ibidem* ă. 257.
- ³⁹ *Ibidem* p. 257
- ⁴⁰ *Ibidem* p. 258-259
- ⁴¹ *Ibidem* p. 259
- ⁴² Dimitrie Brezulescu (1879-1916), absolvent al gimnaziului din Tg-Jiu, Liceul „Traian” din Turnu Severin și Facultatea de Drept din Paris, a lucrat la diferite reviste culturale. A fost director-fondator al băncii populare „Gilortul” din Novaci și deputat de Gorj (cf. *Dimitrie Brezulescu în Calendarul Gorjului*” 1925, p. 53-54.
- ⁴³ xxx B.P. Hașdeu și contemporanii săi români și străini, vol. III, București, 1984, p. 258-259. Traducerea aparține lui M. Mitu, îngrijitorul textelor în limba polonă.
- ⁴⁴ *Ibidem* p. 259
- ⁴⁵ Mihai Mitu, p. 283.
- ⁴⁶ xxx B.P. Hasdeu și contemporanii..., vol.III, p. 260,
- ⁴⁷ *Ibidem* p. 260
- ⁴⁸ *Idem, Etimologicum Magnum Romaniae* III, Ediția Gr. Brâncuși, București, 1976, p. 744.
- ⁴⁹ *Ibidem* p. 746

⁵⁰ B.P. Hasdeu, *Etimologicum magnum...* p. 747.

⁵¹ *Ibidem* p. 743

⁵² *Ibidem* p. 744

⁵³ xxx B.P. Hasdeu și contemporanii..., vol II, București, p. 238

⁵⁴ *Ibidem* p. 239

⁵⁵ Bumbăști-Jiu – localitate, situată la 20 km de Tg-Jiu, pe drumul ce leagă Tg-Jiu-ul de Petroșani, cu un bogat șantier arheologic din vremea romanilor, a căror săpături se continuă și azi.

⁵⁶ Grigore Tocilescu (1850-1909), filolog, istoric și slavist, membru al Academiei Române, profesor de istorie la Universitatea din București.

⁵⁷ Teoharie Antonescu (1866-1910), istoric și arheolog, specialist în epigrafie, greacă și latină, profesor la Universitatea din Iași.

⁵⁸ Spiru Haret (1851-1912), ministru al Instrucțiunii publice, matematician de prestigiu

⁵⁹ Dimitrie Sturdza (1833-1914), istoric, politician, publicist de documente istorice în cadrul colecției Hurmuzaki.

⁶⁰ Grigore N. Manu (1943-1903), director al Arhivelor Statului și al Regiei Monopolurilor, pasionat de istorie medievală.

⁶⁰ *B.P.Hasdeu și contemporanii....*, vol I, București, p.355.

⁶² Dicton latin „foamea blestemată, forma corectă „auri sacra fames” – foamea blestemată de aur.

⁶³ Sotschek - Socesc

⁶⁴ W.R. Piekarski, *Valea Lotrului*, în „*Calendarul Minerva*”; București, III, 1901, p. 62, *apud* Mihai Mitu, *op. cit.* p. 283.

Novaci-Goj. 8. XII - 902

Venerate Domnule Hasdeu,

mi fermit a Vă ruga mult să bine voii, cu obisnuita D'vostă bună-tate pentru mine a asculta și de astă dată rugămîntă mea de a primi pe fr. meu elev D. Brozulescu-Novaci, azi student universitar. Este acela care mi-a adunat materialul novacian, ce ali crezut de curvinta a recunoște în "Negru Voda" ca un material de oare care importantă. Actualmente are un material mult mai vast, mai bogat și mai precis, care - cred - că Vă va interesa, mai cu seama cîndul tradițiilor și legendelor asupra lui Negru Voda în țară, care (N. Voda) aici în Novaci a venit ca reprezentantul unei legi "spurcate" și a fost primit de novaceni nu tocmai politicos... Pote ne măi puțin interesant va fi și "Mihai-Voda", a cărei bini "fiineau în arenda băile minerele din Baia de Fer" (probabil avera minerele și la Baia de Arama în Mehedintzi, pîte "macina și aur din Mategama" de pe valea Jîului - cel puțin urmele explorărilor auzitare primitive pe scara întinsa de găsesc Eleolo pîna azi... În tot cazul acest "Mihai Voda" fugind de Tatarii" a alergat aici să se ascunde în schitul Maicelor" Novacene - locul schitului există - iar în urma pe "poiana lui Mihai Voda a fost unis de Turci (1612) și au venit de dincolo, din Mateg... În fine veți vorbi cu D. Brozulescu, care Vă va arăta materialele adunate de dînsul? Cu aceiași ocaziă Vă va prezenta o rugămîntă din partea novacienilor, care - pîte - veți bine voi a primi cu inimă bună. Mai cu seama Vă rugăm din suflet a nu ni refuza o pictuică pentru "paratul poporului novacian" și a blagoslovii prin căte - va curvintă aparibiunea revistei gojienice. Din Tara Jîului"

Al D'vostă devotat, recunoscător și sincer
serv
V. Rola Piekarski
maestru de jocării și învîțator al Jîului de mizerii din Novaci

Scrisoarea lui W.R. Piekarski către Hasdeu din 8 octombrie 1902.

Arhivele Naționale București, fond B.P. Hasdeu, vol XXII, pachet CCLVII document nenumărat, între documentele 1002 și 1003, apud Mihai Mitu, op cit., pl 32